

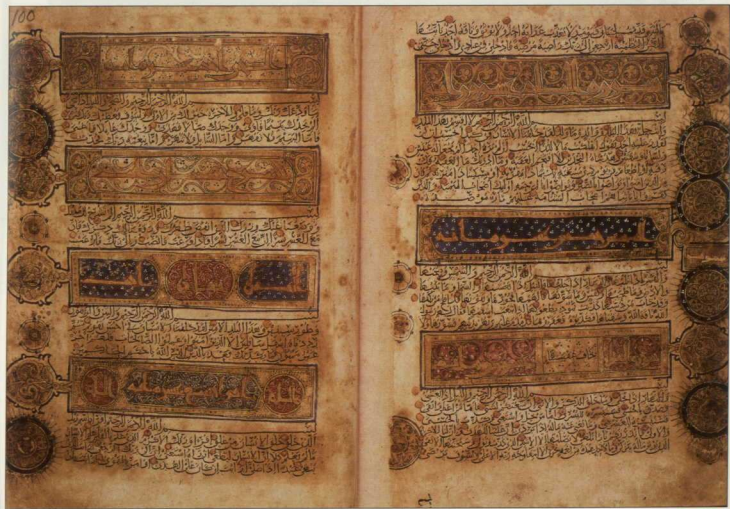
ΑΥΤΟΚΤΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

Μάριος Π. Μπέζος

Καθηγητής Συγκριτικής Φιλοσοφίας της Θρησκείας
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Η στάση της θρησκείας απέναντι στην αυτοκτονία είναι αρνητική. Βεβαίως δεν λείπουν οι εξαιρέσεις που συναντώνται σε αιρετικές παραφυάδες μερικών πολυθεϊστικών θρησκειμάτων και κάνουν αποδεκτή την αυτοχειρία. Ωστόσο παραμένει γενικός κανόνας και απαράβατη αρχή ότι η θανατηφόρα αυτοδιάθεση του ανθρώπινου σώματος από τον ίδιο τον έμψυχο φορέα του, δηλαδή η πράξη της αυτοκτονίας, καταδικάζεται ρητά και απερίφραστα.

1. Κοράνι του αντιγραφέας Abu Al-Qasim, φ. 99b - 100a, 121-22, από το Ιράν ή Ιράκ. Μελάνι, ασημένιες χρωμα και χρυσός πάνω σε χαρτί, 16,3 x 12 εκ. Top Kapı, Sarayı Müzesi, Κωνσταντινούπολη.

2. Η Δημιουργία του Κόσμου: (αριστερά) ο Χριστός δημιουργεί τον έναστρο ουρανό, τον ήλιο, τη σελήνη και το στερέωμα. Η Δημιουργία των φοριών και πτηνών (δεξιά). Τμήματα ψηφιδωτού της Γένεσης 1180-1190. Σκελίδα, Μονραάλε, Μητρόπολη (ναός).

Η θεμελιώδης αντίληψη που υπόκειται σε μια τέτοια κατηγορηματική άρνηση της αυτοκτονίας βρίσκεται στην εξίσωση της αυτοχειρίας με τον φόνο. Δολοφονία και αυτοκτονία εκλαμβάνονται ως ισοδύναμα συμβάντα. Κοινός παρονομαστής των δύο αυτών γεγονότων είναι η αφαίρεση της ανθρώπινης ζωής. Διαφορετικός αριθμητής αυτοκτονίας-δολοφονίας είναι μόνον το εκάστοτε θύμα αυτής της θανατηφόρας πρωτοβουλίας. Στην αυτοκτονία υπάρχει ταυτοπροσωπία δράστη και θύματος, ενώ στη δολοφονία σημειώνεται ετεροπροσωπία θύτη και θύματος. Στην πρώτη περίπτωση ο άνθρωπος σκοτώνει τον εαυτό του, ενώ στην άλλη περίπτωση κάποιος θανατώνει πάντοτε κάποιον άλλο.

Σε όλα αυτά επιπροστίθεται το γεγονός της ελευθερίας. Στην αυτοχειρία αποφασίζεται ελευθερά από το ίδιο το θύμα ο τερματισμός της ζωής. Στη δολοφονία όμως δεν τίθεται τέτοιο θέμα, αφού το θύμα δεν ερωτάται γι' αυτό το τόσο ζωτικό ζήτημα. Ο άνθρωπος σε μια τέτοια περίπτωση αναγκάζεται να αποχωριστεί τη ζωή του εξαιτίας της απόφασης κάποιου άλλου, του φονέα του. Ο φόνος είναι γεγονός ανελευθερίας, ενώ η αυτοκτονία μοιάζει να είναι συμβάν ελευθερίας.

Άλλωστε το κυριότερο επιχείρημα μιας της αυτοχειρίας ανέκαθεν ήταν η ελευθερία με την έννοια ότι ο άνθρωπος είναι κύριος της ζωής του, του σώματός του και του εαυτού του. Εάν καθένας είναι ελεύθερος απέναντι στη ζωή, τότε παραμένει εξίσου ελεύθερος απέναντι στον θάνατο. Η αυτοκτονία μοιάζει να επιβεβαιώνει αυτή την εσχάτη και υπέρτατη αυτοδιάθεση του ατόμου. Γι' αυτό και οι αντίχειρες πολλαπλασιάζονται κατά τρόπο ευθέως ανάλογο με την εξατομικεύση της κοινωνίας. Ο ατομικισμός ευνοεί την αυτοδιάθεση του ανθρώπου, τη χειραφέτηση

του ατόμου από ποικίλες δεσμεύσεις και την ελευθερία του μέχρι θανάτου ακόμα, συμπεριλαμβανομένου μάλιστα αυτού του τελευταίου.

Η ελευθερία δεν γνωρίζει όρια ούτε αυτά μεταξύ ζωής και θανάτου. Η εξατομικεύση της κοινωνίας κατανοείται ως εξανθρωπισμός της ζωής. Εάν μάλιστα η ανθρωπιά του ανθρώπου ταυτισθεί με την ελευθερία του, τότε και μόνον τότε η ελευθερία απαιτείται για να αποδεικνύει την ανυπαρξία όρων, ορίων και φραγμών. Η αυτοχειρία ως βιωμένη πράξη αυτοδιάθεσης του ατόμου εκλαμβάνεται ως το πλέον αδιαμφισβήτητο εγγύλιο της ελευθερίας του ανθρώπου. Με αυτό τον τρόπο συμβαδίζει ο ατομικισμός με την αυτοχειρία.

Κάπως έτσι μπορούμε να αντιληφθούμε τη λογική της θρησκείας, η οποία καταδικάζει την αυτοκτονία τόσο κατηγορηματικά, ώστε να μην κάνει ποτέ καμιά διάκριση ανάμεσα σε φόνο και αυτοχειρία. Η θρησκεία βρίσκεται στον αντιποδο του ατομικισμού. Εάν χρειαζόταν να δοθεί μονολεκτικά η ιδιάζουσα θεολογική λογική κάθε θρησκείας, τότε θα καταφύγαμε στη χρήση του όρου ολισμός. Κάθε φορά που προηγείται το «όλον», το συνολικό και καθολικό, το συμπαντικό και περιεκτικό, το γενικό και ομαδικό στοιχείο απέναντι σε καθετί ατομικό, μερικό, ειδικό, αποσπασματικό στοιχείο, τότε γίνεται λόγος για τον ολισμό σε αντιπαράθεση προς τον ατομικισμό. Εάν δεχθούμε ότι υπάρχει ένταση σχέσεων ανάμεσα στο άτομο και στην κοινωνία ή στη μονάδα και στην ομάδα, τότε ο ατομικισμός πλειοδοτεί υπέρ της μονάδας και ο ολισμός τάσσεται υπέρ της ομάδας.

Κάθε θρησκεία είναι ολιστική και βασίζεται στη θεμελιώδη παραδοχή ότι η πραγματικότητα είναι μια ενιαία οντότητα με επίκεντρο το θείο (θεϊκό) στοιχείο γύρω από το οποίο εξακτινώνο-

νται όλα τα άλλα στοιχεία, δηλαδή το ανθρώπινο και το κοσμικό, έμφυλο ή άψυχο, έλλογο και άλογο εξίσου. Η ζωή ανήκει στον θεϊκό παράγοντα της πραγματικότητας, που καθορίζει το ρυθμό των όντων σε όλη την κλίμακα της ύπαρξής τους.

Καθένα εντάσσεται και υποτάσσεται στον κύκλο της ζωής και του θανάτου, που καθορίζεται από το θείο στοιχείο. Ο άνθρωπος δεν δικαιούται να διαταράξει τον κύκλο της ζωής, γι' αυτό απαγορεύεται ο φόνος (-ου φονεύσεις-) τόσο του άλλου ανθρώπου όσο και του ίδιου του εαυτού μας.

3. Η Δημιουργία του Κόσμου (κατά τη Γένεση), (κάτω).
Λεπτομέρεια (δεξιά): ο Κύριος δημιουργεί τα ουράνια σώματα,
ψηφιδωτό, 13ος αι. Βενετία, Άγιος Μάρκος (αίθριο, τρούλλο).

4. Οι αμρτιαλοι υποβαλλόμενοι σε μαρτύριο στην Κάλοση, παράσταση σε τρεις ζώνες. Από το ψηφιδωτό της Δευτέρας Παρουσίας, αρχές 12ου αι. Βενετία, Τορτσέλο, Santa Maria Assunta (ναός).

5. Πρωτογράμματα Μ, Π, Τ, Τ, Ρ και Ω από τις Λειτουργικές Ομιλίες του Αγίου Γρηγορίου Ναζιανζηνού, περ. 1062. Τορίνο, Biblioteca Nazionale Universitaria.

Η αυτοδιάθεση της ζωής (άρα και του θανάτου) φαντάζει ως ανταρσία του ανθρώπινου απέναντι στο θεϊκό στοιχείο, γι' αυτό καταδικάζεται ως σοβαρή διατάραξη της ζωτικής αρμονίας του σωματός.

Εάν επιτρεπόταν να καταφύγουμε στη χρήση μιας κάποιας εικόνας, τότε θα παριστάναμε τον ολισμό της θρησκείας με ένα κομπολόι όπου όλοι οι κόμβοι (όσο κι αν ποικίλλουν ποιοτικά ή αυξομειώνονται ποσοτικά) αφήνουν οπωσδήποτε σε ένα ενιαίο και μοναδικό σύνολο, το οποίο συνέχει ένα νήμα. Οι κόμβοι ανταποκρίνονται στα ανθρώπινα και στα φυσικά όντα, ενώ το συνεκτικό νήμα είναι το θεϊκό στοιχείο. Εάν όμως με κάποιο τρόπο κόψουμε αυτό τον υπερφυσικό συνεκτικό δεσμό των πολυποικίλων κόμβων, έτσι ώστε να σκορπίσουν παντού συνεχίζοντας την ύπαρξή τους, χωρίς όμως την προγενέστερη συνοχή, τότε έχουμε ενώπιόν μας την εκκοσμικευση της νεωτερικότητας με τον ατομικισμό του ανθρώπου στην πρωτοκαθεδρία. Το «βραυσμένο κομπολόι» είναι η ακριβέστερη εξεικόνιση του ατομικισμού της σύγχρονης κοινωνίας, που απορρέει από τον ολισμό της θρησκείας, η οποία λειτουργεί σαν το ίδιο το ακεραίο κομπολόι.

Εξαιτίας του ολισμού της η θρησκεία αρνείται στον άνθρωπο το νεωτερικό δικαίωμα της αυτοδιάθεσης του σώματός του. Κάτι τέτοιο φαίνεται πάρα πολύ καθαρά, όσο κι οδυνηρά, στα δυο ακραία όρια της ανθρώπινης βιοτής, δηλαδή στην αρχή και στο τέλος της ζωής, όπου ακριβώς απαγορεύεται η ανθρώπινη παρέμβαση για τον έλεγχο της ροής του βίου μας. Στην απαρχή της ζωής τοποθετείται η αντισύλληψη και στο ακροτελεύτιο σημείο της εντοπίζονται η αυτοκτονία και η ευθανασία.

Τα τρία αυτά φαινόμενα, δηλαδή η αντισύλληψη (άμβλυση), η αυτοκτονία και η ευθανασία, απαγορεύονται ρητά και κατηγορηματικά από τη θρησκεία και μάλιστα εξισώνονται με τον φόνο αποτελώντας και διαφορετικούς τρόπους μεταίωσης του γεγονότος της ζωής. Στην αντισύλληψη μεταίωγεται ο ανθρώπινος βίος προκαταβολικά, ενώ στις δυο άλλες περιπτώσεις, την αυτοχειρία και την ευθανασία, επισυμβαίνει το ίδιο αυτο αρνητικό για την θρησκεία γεγονός αναδρομικά, αφού ανακόπτεται η προϋπάρχουσα ροή ζωής στο ανθρώπινο υποκείμενο με τη δική του βούληση πάντοτε.

Εάν βεβαίως βελήσουμε να ακριβολογήσουμε και να μιλήσουμε πιο λεπτομερειακά, είναι απαραίτητο να σημειώσουμε ότι μια τέτοια απόλυτη απαγόρευση αφορά τις τρεις μονοθεϊστικές παραδόσεις (ιουδαϊσμός, χριστιανισμός, μουσουλμανισμός), ενώ στα πολυθεϊστικά θρησκευόμενα απαντώνται ποικίλες διαφοροποιήσεις στην αντιμετώπιση των τριών αυτών τρόπων ανακοπής του ζωικού φαινομένου. Δεν θα υπεισέλθουμε όμως σε επιμέρους πληροφοριακές αναφορές για το πώς κάθε θρησκευτική παράδοση τοποθετείται απέναντι στην αντισύλληψη, την ευθανασία και την αυτοκτονία, αφού μας αρκεί η γενικότερη στάση της θρησκείας απέναντι στη ζωή και στον θάνατο. Αξιοσημείωτο είναι ότι και τα τρία αυτά συμβάντα απορρίπτονται από τη θρησκεία με το ίδιο απολογικό (εξίσωση με τον φόνο) και εντάσσονται στην ίδια λογική (ολισμός).

Εντυπωσιάζει ακόμα το ότι η τριάδα αυτή των ανθρώπινων παρεμβάσεων στη ζωή του ατόμου (αντισύλληψη, ευθανασία, αυτοχειρία) αξιολογείται εντελώς αντιθετικά από τη θρησκεία και οι τρεις ως απολύτως αρνητικά συμβάντα, δείγματα αντίθετης στάσης ζωής, τεκμήρια αμαρτίας και αποδείξεις απανθρωπίας.

Το πιο πισιτικό μάλιστα επιχείρημα που προσκομίζεται είναι η εξίσωση με τον φόνο προκαταβολικά (αντισύλληψη) ή αναδρομικά (ευθανασία, αυτοκτονία). Δεν σημειώνεται καμία διαφοροποίηση ανάμεσα στην περίπτωση της ταυτοπροσωπίας θύτη και θύματος, όπως είναι η αυτοκτονία και ενδεχομένως η ευθανασία, και στην περίπτωση της ετεροπροσωπίας θύτη-θύματος, που συνηθίζεται στην αντισύλληψη και ενίοτε η ευθανασία.

Ειδικά στην αυτοκτονία παρατηρούμε επίταση της εξισωτικής με τον φόνο στάσης, αφού

στον χριστιανισμό απαγορεύεται η εκκλησιαστική ταφή του αυτόχειρα με μοναδική εξαίρεση την περίπτωση του παράφρονου. Ενώ λοιπόν ο φονεάς μπορεί να τύχει εκκλησιαστικής ταφής ανά τα μέγεθος του ανουσιργήματός του, ωστόσο ο αυτόχειρας στερείται αυτής της απολαυής κι έτσι τυγχάνει δυσμενέστερης αντιμετώπισης από την εκκλησία σε σχέση ακόμη και προς ένα δολοφόνο. Παρότι ο αυτόχειρας είναι θύμα και όχι μόνο θύτης και γι' αυτό τον λόγο θα μπορούσε να τύχει ευνοϊκότερης αντιμετώπισης από την εκκλησία, ωστόσο ο φονεάς που είναι μόνο θύτης και σε κομιά περίπτωση θύμα είναι αυτός που τυπικά τουλάχιστον αντιμετωπίζεται ευμενέστερα και βρίσκεται σε καλύτερη θέση συγκριτικά με τον αυτόχειρα.

Αυτή η φαινομενικά κραυγαλέα αστοργία ερμηνεύεται από την εμμονή στον ολισμό της θρησκείας. Η ζωή είναι τόσο πολύτιμο αγαθό και είναι σε τέτοιο βαθμό στενά συνδεδεμένη με το θεϊκό στοιχείο που παρμένει κατά την πιστεύουσα συνείδηση η πηγή της ζωής, ώστε κάθε ανθρώπινη παρέμβαση σε βάρος της ζωής εκλαμβάνεται αυτόματα και αυτόχηρα σαν προσβολή του θεού, αφού εξισώνονται το ζωτικό και το θεϊκό φαι-

νόμενο. Η αφαίρεση ανθρωπίνης ζωής με οποιοδήποτε τρόπο κι αν συμβεί καταδικάζεται απερίφραστα, γι' αυτό έχει ληφθεί μέριμνα από τη θρησκευτική παράδοση ώστε να οριοθετηθεί αυτή η απαγορηματική κατάφαση της ζωής με σειρά καταγορευτικών μέτρων, όπως είναι στην περίπτωση της αυτοχειρίας ή στέρησης της εκκλησιαστικής κηδείας (ταφή, μνημόσυνα, τρισάγια).

Θρησκεία και κοινωνία αντιστοιχίζονται στην προνωτερικότητα και στη νεωτερικότητα παραπέμπουν στον ολισμό και στον ατομικισμό. Η θρησκευτικότητα είναι ολιστική και προνωτερική, ενώ η κοσμικότητα (εκκοσμικευση) παραμένει ατομικιστική και νεωτερική. Με αυτό τον τρόπο εξηγούνται πάμπολλα σημεία τριβής ανάμεσα στην κοινωνία και τη θρησκεία κι ένα από αυτά είναι η περίπτωση της αυτοκτονίας ως αυτοδιάθεσης του ανθρώπινου σώματος και αυτοδιαχείρισης του γεγονότος της ζωής. Αυτό που απαγορεύεται από τον ολισμό επιτρέπεται από τον ατομικισμό. Ό,τι καταδικάζεται από την προνωτερικότητα επικροτείται από την νεωτερικότητα.

Πρόκειται για δυο βιοθεωρήσεις και κοσμοθεωρίες εντελώς ασύμβατες, σαν δυο παράλληλες γραμμές που όσο κι αν προεκταθούν ουδέποτε συναντώνται ούτε διασταυρώνονται. Από τη μια πλευρά ο ολισμός της θρησκείας στην προνωτερικότητα που επιβιώνει με ποικίλους τρόπους και από την άλλη πάλι ο ατομικισμός της νεωτερικότητας με την εκκοσμικευμένη κοινωνία. Πρόκειται για τον κύκλο και για την ευθεία που παραμένουν διαφοροποιήσιμα σχήματα, εάν παράλληλίσουμε τον ολισμό με κλινότερη κοσμοθεωρία και ερόσον εξοικειωθούμε με τον ατομικισμό ως γραμμική βιοθεωρία.

Κάθε απόπειρα καταλλαγής ή συμβιβασμού και συγκερασμού μεταξύ τους είναι εκ προοιμίου μάταιη. Αυτό που απομένει να γίνει είναι η περιγραφή της ιδιόζυσης λογικής κάθε σχήματος και η ερμηνεία κάθε βιοθεωρίας με βάση τη δική της ταυτότητα, όπως επιχειρήσαμε στο άρθρο αυτό.

Suicide and Religion

Marios Begzos

Every religion being holistic is based on the fundamental acknowledgement that reality is a whole entity whose focal point is God from whom all other elements are emitting; human and cosmic, animate and inanimate, rational and irrational. Life belongs to the divine element of reality that determines the rhythm of all beings in the scale of existence. Each of them is incorporated and subordinated in the cycle of life and death, which is ruled by God. Man has no right to upset the cycle of life, therefore murder, both assassination and suicide, is prohibited. The self-determination of life, therefore of death, seems as the rebellion of man against God, and for this reason it is condemned as a serious disturbance of the vital harmony of universe.

By reason of its holism, religion deprives man of the right to self-determine his body. Life is the most valuable possession of man, which in the consciousness of the believer emanates from the divine element alone. Thus, the human intervention at the expense of life itself is automatically considered as an insult to God, because it levels life and divinity. The act of taking somebody's life, regardless of the way, is flatly condemned; therefore the religious tradition reinforces the absolute affirmation of life with a series of banning measures, as in the case of the suicide who is altogether deprived of the ecclesiastic funeral (burial, memorial services).

6. Ο ολισμός της θρησκείας μπορεί να παραοισιαστεί με την εκάνα ενός κομπολογίου: όλοι οι κόμβοι σήκουν σε ένα ενιαίο και μοναδικό σύνολο το οποίο συνεχίζει ένα νήμα.